

Paavo Rintala kuvaa romaanissaan *Pojat* oululaisen poikajoukon elämää sota-ajan Suomessa ja erityisesti heidän suhteitaan saksalasiin vuoristoarmeijan sotilasiin. Saksalaisparakit ja harjoituskentät, huoltokuljetukset tai varastoalueet vetävät jännitystä ja sankaruutta janoavia poikia puoleensa, ja sotilaiden kanssa hakeudutaan enemmän tai vähemmän lailliseen kaupankäyntiin limpun, *soklaan*, *junon* tai *snaps-konjakin* toivossa. Rintamalle matkaaville, janoisiksi tiedetyille sotilaille pojat trokaavat olutta turvautuen siihen niukkaankin saksantaitoon (*kut piir*, *svansik markkaa*), jonka koulu tai saksalaisuffareiden tarkkailu on heille antanut. Yksi pojista, Immu, toimii tulkkina: ”– Geld, mani... wir haben villapaitoja, kato, tämmösiä, tämmösiä niinku mulla... sie haben Kameraden, reiche, höm, höm, sikaaria polttelevia, tai korkeita uffarikavereita...” Kaikille upseereille poikajoukon läsnäolo ei kuitenkaan ole mieleen, ja nulikkoja häädettäessä turvaututaan saksan lisäksi ranskaan kuin myös niukkaankin suomen sanavarastoon: *Bärkkele, suomipoika!*

Rintalan romaani tarjoaa yhden representaation sota-ajan Oulun monikulttuurisuudesta ja -kielisyydestä, kielimaiseman akustisista tai tekstuaalisista muutoksista sekä kulttuurisista ja kielellisistä kohtaamisista. Siten se antaa kaunokirjallisia esimerkkejä myös erimuotoisista kielikontakteista, joiden tutkimus on tämän *Virittäjän* teema. Samanaikaisesti oululaispoikien ja saksalaisotilaiden kulttuurienvälisessä kohtaamisessa voi nähdä myös metaforisen linkin yhteen tieteidenvälisen tutkimusarjen peruskysymyksistä: miten löytyy ja määritellään se sanasto, jolla hankkeeseen osallistuvat eri tutkimusalat voivat ymmärtää toisiaan? Oululaispoikien ja saksalaisotilaiden viestinnässä yhteistä minimisanastoa haetaan pragmaattisesti siitä sota-ajan arjen ytimeistä, jossa molempien osapuolten tavoitteet kohtaavat tarpeena kohentaa puutteellista talvi-vaatetusta tai säännöstelyn rajoittamaa ruokavaliota. Tieteidenvälisissä hankkeissa puolestaan sekä yhteiset tutkimusintressit että tutkimusalojen erilaiset taustaoletukset määrittävät terminologian, joka on tarpeen kaikille osapuolille ja jonka sisällöllisistä eroista osapuolten on syytä olla selvillä.

Kielikontaktien tutkimuksen sivustaseuraajana arvelen, että kontaktilingvistiikan, toisen kielen omaksumisen tutkimuksen ja käännöstieteen risteyksessä kosketuspintojen ja yhteisen kielen löytäminen on suhteellisen vaivatonta. Edellytyksenä on tietysti keskinäinen kiinnostus ja aito pyrkimys kohti uusia avauksia, mutta yhteinen pohja on selvä: viime kädessä kaikissa on kuitenkin kyse ihmisistä kahden tai useamman kielen rajalla. Esitän väitteeni varovaisesti niihin kokemuksiin peilaten, joita on karttunut käännöstieteen ja sotahistorian tutkimuksen aloille sijoittuvassa hankkeessa Sodankäynnin tuntemattomat käännöskulttuurit. Hankkeessa raja-aidat tieteenalojen välillä ovat vaikuttaneet kovin korkeilta ja kosketuspinta vaikealta löytää, ainakin vaikeammalta kuin omien lähtöoletuksien perusteella uskoimme.

Olemme nähneet sodat – samaan tapaan kuin kääntämisen ja tulkkauksen – kulttuurien kohtaamisena, jossa ovat puntaroitavana kielenkäyttöön, diskursseihin, sosiaaliin käytäntöihin yhtä hyvin kuin kulttuurisiin, kansallisiin ja henkilökohtaisiin identiteetteihin liittyvät kysymykset. Tämän pohjalta oletimme liikkeelle lähtiessämme, että näihin rintamalinjoja ja kielirajoja ylittäviin kohtaamisiin tulkeiksi ja kääntäjiksi määrättyjen tai ajautuneiden henkilöiden toimijuus olisi kiinnostava tutkimusalue sekä kääntämisen ja tulkkauksen historian että sotahistorian tutkijoille. Matkan varrella lähtöoletus on tullut haastetuksi moneen otteeseen. Hankkeen väitöskirjantekijöiden arjessa yhtä hyvin kuin omista tutkimustehtävissäni olen nähnyt, miten paljon työtä aitojen madaltaminen vaatii, on kyse sitten tieteenalojen tutkimustradition, metodologioiden tai keskeisten käsitteiden selvittämisestä itselleen ja toiselle osapuolelle. Mikä on näkyvää ja merkittävää yhdellä puolella, vaikuttaakin näkymättömältä ja vähäpätöiseltä toisella. Kääntäjien ja tulkkien näkymättömyys ja nimettömyys erilaisissa aineistoissa (tutkimusraportit, arkistolähteet) samanaikaisesti sekä motivoi tutkimukseen että kyseenalaistaa akateemisista tai muista yhteiskunnallisista sidosryhmistä kumpuavan tapamme nähdä kääntäjät ja tulkit tavalla tai toisella merkittävänä (sodan) toimijarymänä. Yksi tieteidenvälisten hankkeiden tärkeistä aiheista lie nee oppia katsomaan hiekkalaatikkoaan uudella tavalla, jopa yli sen reunojen.

Käännöstieteessä on viime aikoina käyty melko vilkasta keskustelua siitä, miten kääntämisen ja tulkkauksen historian tutkimuksen tulisi viime kädessä asemoida itsensä: löytyykö luontevin viitekehys muista historian tutkijoista pikemminkin kuin käännöstieteestä? Konkreettisesti kyse on esimerkiksi siitä, että mitä enemmän perehdymme sodankäynnin periaatteisiin tai sotahistoriaan, sen hankalammin tutkimuksemme avautuu muulle käännöstieteelliselle yhteisölle, jolta taustatieto puuttuu. Toisaalta mitä enemmän tukeudumme käännöstieteellisiin käsitteisiin ja kysymyksiin, sitä hankalammin lähestyttäviä olemme sotahistorioitsijoille. Kysymmekö siis, mitä historiallisella ajanjaksolla on kerrottavaa kääntämisestä ja tulkkauksesta, vai pikemminkin mitä kääntäminen ja tulkkaus voivat kertoa kyseisestä historiallisesta hetkestä?

Satunnaisista eteen tulleista sudenkuopista välittämättä olen edelleen taipuvainen väittämään, että aidosti tieteidenvälisessä tai monitieteisessä kääntämisen historian tutkimushankkeessa nämä eivät ole toisiaan poissulkevia vaihtoehtoja. Sotavankien käyttö tulkkeina Suomen sotakoneiston eri osissa kertoo sekä tulkkien valintaan liittyvistä perusteista että tuon ajan sotakoneiston heikoista kohdista ja sen pakottamasta luottamuksesta vihollista kohtaan. Viime kädessä on vain opeteltava tapa puhua asioista kohderyhmän vaatimalla tavalla. Oikein tarjoiltuna tavara kyllä menee kaupaksi kuin oululaispoikien olut alppijääkäreille.

PEKKA KUJAMÄKI
etunimi.sukunimi@uef.fi

* * *

Tämän teemanumeron on koonnut työryhmä Helka Riionheimo, Minna Kumpulainen, Lea Meriläinen ja Pirkko Muikku-Werner.